

Jauno zinātnieku komentārs par iespējamo "zinātnes finansējuma pārtraukumu" jeb solis pretim gaišākai nākotnei

Trešdien, 20. septembrī, Latvijas ziņu telpā parādījās informācija par iespējamu "zinātnes finansējuma pārtraukumu"¹. Aprakstot situāciju, Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) prezidents Ojārs Spārītis raidījumā "Pēcpusdiena" izmantoja pat vārdus "bezgalīgs kritums", piebilstot, ka zinātniekiem bez valsts finansējuma "būs jāmeklē cits darbs, citas mājas, cita dzimtene". Izklausās patiesi dramatiski! Tāpēc šajā komentārā piedāvājam Latvijas Jauno zinātnieku apvienības (LJZA) skatījumu uz situāciju un skaidrojumu, kāpēc "bezgalīga krituma" vietā redzam soli pretim gaišākai nākotnei.

Sākumā jāpiemin, ka uz nepietiekošu valsts finansējumu zinātnei tiek norādīts regulāri. To atzinuši arī ārzemju eksperti 2014. gadā veiktajā starptautiskajā zinātnes izvērtējumā². Arī LJZA piekrīt, ka šī ir svarīga un bīstama problēma, kas ir jārisina nekavējoties! Vienlaikus uzskatām, ka nepieciešams pēc iespējas efektīvāk izmantot esošos līdzekļus. Lai sasniegtu šo mērķi, cieši sadarbojamies ar Izglītības un zinātnes ministriju (IZM) un, redzot abu organizāciju tuvās vīzijas par zinātnes vidē nepieciešamajām izmaiņām, nākotne izskatās daudzsolāša.

Aktuāls jautājums Latvijas zinātnē ir par Valsts pētījumu programmām (VPP) un to nākotni. Vērts piebilst, ka VPP ir valsts pasūtīts zinātnisks pētījums noteiktā ekonomikas, izglītības, kultūras vai citā valstij prioritārā nozarē ar mērķi veicināt šīs nozares attīstību³. Pašreizējais VPP izpildījums ir "piedāvājuma" vadīts, t.i. zinātnieki iesaka konkursam tēmas, kas parasti sakrīt ar viņu darbības tēmām, atbilstoši uzvar un saņem finansējumu to pētīšanai. Pretstatā šai situācijai, valstij būtu jānosaka, kādi ir prioritārie jautājumi, un zinātniekiem būtu jāpielāgojas vai arī jāatturas no dalības konkursā atkarībā no tēmas pievilcības un piemērotības. Šāda veida pasūtījumus vislabāk īstenot caur nozaru ministrijām, kurām ir praktiski, ar zinātniskām metodēm risināmi jautājumi. Projektu apmērs varētu būt dažāds - gan īsi un mazi, gan ilgtermiņa un lieli. Tas, mūsdiā, labāk atbilstu valsts pasūtījuma būtībai un Valsts pētījumu programmu nosaukumam. Tādējādi atdevi no zinātnieku darba saņemtu attiecīgās ministrijas, nozare un sabiedrība kopumā.

Šobrīd tiek īstenotas 14 VPP, kopumā par ~25 miljoniem eiro ar sākotnēji plānoto norisi 4 gadu garumā (2014.-2017.). Katru programmu veido daudzi apakšprojekti, kopumā iesaistot lielu skaitu zinātnieku. Šajā periodā programmām definētie darba uzdevumi⁴ ir ļoti plaši un apjomīgi. Programmu uzsākšana 2014. gadā aizkavējās, tāpēc jau šī gada 10. maijā notikušajā Latvijas Pētniecības un inovācijas stratēģiskās padomes (LPISP) sēdē esošo VPP realizācijas termiņu lēma pagarināt līdz 2018. gada beigām⁵. Tās

¹ Lsm.lv - "Zinātniekus satrauc naudas zaudēšana uzsāktajiem valsts pētījumiem" 20.09.2017.

<http://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/tehnologijas-un-zinatne/zinatniekus-satrauc-naudas-zaudesana-uzsaktajiem-valsts-petijumiem.a250828/>

² IZM - Informatīvais ziņojums „Par zinātnes starptautisko izvērtējumu”

http://www.izm.gov.lv/images/zinatne/ZISI/IZMzino_160114_Zizvertejums.pdf

³ IZM - Valsts pētījumu programmas - <http://www.izm.gov.lv/lv/zinatne/valsts-petijumu-programmas>

⁴ VPP konkursa nolikums (2014) http://www.izm.gov.lv/images/zinatne/VPP_konkursa_nolikums_2014.pdf

⁵ LPISP 10. maija sēdes protokols - http://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/protokols_10052017.pdf

pašas sēdes prezentācijā⁶ redzamajos datos VPP finansēšanai 2018. gadā bija iezīmēti 5.7 miljoni eiro, lai arī projektu pabeigšanai plānotajā apmērā nepieciešami tikai 0.44 miljoni eiro. Tomēr par finansējuma apjomiem lēmumi netika pieņemti. Bet no kurienes tad pēkšņais "zinātnes finansējuma pārtraukums"?

Sonedēļ jautājums par VPP atkal aktualizējās, jo 20. septembrī notika Saeimas Ilgtspējīgas attīstības komisijas sēde⁷ ar atbilstošu punktu darba kārtībā. Izglītības un zinātnes ministrija sēdē prezentēja⁸ svaigāko piedāvājumu pētniecības un attīstības programmu līdzekļu sadalē un tieši tas radīja ažiotažu. Īsumā, IZM piedāvā lielāko daļu līdzekļu (9.5 miljonus eiro) novirzīt drīzumā gaidāmajam uz zinātnisko izcilību vērsto Fundamentālo un lietišķo pētījumu (FLP) projektu konkursam, kuram atbilstošais Ministru kabineta (MK) noteikumu projekts jau ir izsludināts Valsts sekretāru sanāksmē⁹. Savukārt esošās VPP ministrija piedāvā finansēt to pabeigšanai nepieciešamo 0.44 miljonu eiro apmērā, vienlaikus veidojot jaunas VPP un to jauno īstenošanas kārtību. Būtiskākā atšķirība jaunajās VPP būtu tā, ka visas ministrijas formulētu pētniecības uzdevumus savas pārraudzības jomās, vadoties no nozares prioritātēm un problēmjautājumu aktualitātes, un piešķirtu nepieciešamos līdzekļus. Atbilstoši šiem principiem, IZM par 2.1 miljonu eiro gadā finansēs programmas Letonikā un Latviešu valodā, bet Ekonomikas ministrija par 2.0 miljoniem finansēs programmu Enerģētikā. Diemžēl citas ministrijas šai iniciatīvai vēl nav atsaukušās. Plašāk par šo var lasīt IZM 20. septembra ziņā¹⁰. Latvijas Jauno zinātnieku apvienība atbalsta šo jauno Valsts pētījumu programmu finansēšanas modeli.

Daļa sēdē klātesošo zinātnieku bija neapmierināti ar IZM plānu maiņu, jo pēc LPISP sēdes maijā bija sapratuši, ka VPP programmas 2018. gadā tiks pagarinātas bez konkursa, piešķirot papildu līdzekļus (nevis 0.44 milj.eiro pabeigšanai, bet kopā 5.7 milj.eiro) un pieprasīja īstenot šo scenāriju. Tā argumentācijai minēja draudīgo "zinātnes finansējuma pārtraukumu", kas radīsies situācijā, ja FLP projektu konkursa realizācija ievilksies. Kolēģu bažas rada fakts, ka FLP projekta konkursa īstenošanai šobrīd ir vairāki birokrātiski izaicinājumi, ieskaitot MK noteikumu pieņemšanu, prioritāro virzienu noteikšanu, nolikuma izstrādi, u.c. Tomēr IZM un LZP priekšsēdētājs Jānis Kloviņš uzskata, ka, aktīvi strādājot, šo konkursu varētu paspēt izsludināt vēl šajā gadā, bet projektus sākt finansēt jau nākamā gada pirmajā pusē.

Savu skatījumu par VPP un finansējuma iespējām sēdē prezentēja¹¹ arī J. Kloviņš. Viņš akcentēja esošā VPP problēmas ar neadekvāti lielo pētniecības uzdevumu apjomu un finansējuma sadrumstalotību, kā arī iezīmēja nākotni, kurā FLP konkurss notiek katru gadu. Tas būs iespējams tikai IZM piedāvātajā scenārijā - palielināt finansējumu FLP uz VPP rēķina.

Fundamentālie un lietišķie pētījumi ir vienīgais uz zinātnisko izcilību vērsts Valsts finansējums. Tieši šeit parādās iespēja spert platu soli pretim gaišākai nākotnei. Plānotā konkursa procedūra ietvers neatkarīgu starptautisku ekspertīzi un uzsvāru uz zinātniskās

⁶ LPISP 10. maija sēdes prezentācija - http://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/lzp_prezentacija.pdf

⁷ Ilgtspējīgas attīstības komisijas sēdes darba kārtība un materiāli
<http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/8FEAD9C68E4DBB69C2258199002EBF28?OpenDocument&prevCat=>

⁸ IZM prezentācija Saeimas Ilgtspējīgas attīstības komisijā 20.09.2017.
[http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/8fead9c68e4dbb69c2258199002ebf28/\\$FILE/IZMprez_20_0917_Saeima_v67.ppt](http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/8fead9c68e4dbb69c2258199002ebf28/$FILE/IZMprez_20_0917_Saeima_v67.ppt)

⁹ FLP programmas MK noteikumu projekts <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40435941>

¹⁰ IZM par 2018. Gada valsts budžeta finansējumu zinātnei <http://www.izm.gov.lv/lv/aktualitates/2576-2018-gada-palielinas-valsts-budzeta-finansejums-zinatnei>

¹¹ LZP priekšsēdētāja prezentācija Saeimas Ilgtspējīgas attīstības komisijā 20.09.2017
<http://ilgtspējigaattistiba.saeima.lv/attachments/article/764/LZP%20-%20Klovins.pptx>

izcilības novērtējumu, bet ikgadēji projektu konkursi būs risinājums vairākām būtiskām un ilgstošām Latvijas zinātnē. Par šo vairāk var lasīt LJZA viedoklī par topošajiem FLP MK noteikumiem¹², bet šeit minēsim galveno. Pirmkārt, tas risinās stabilitātes un paredzamības trūkumu, kas līdz šim zinātniekiem deva tikai vienu iespēju četros gados. Ja konkursā gadījās kritiskāks eksperts vai projekts nebija formulēts pietiekoši veiksmīgi, līdz nākamajam konkursam iespēja palikt zinātnē Latvijā bija neliela, pārsvarā atkarīga no institūcijas un kolēģu dāsnuma, nevis savām spējām. Otrkārt, tas beidzot dod iespēju doktorantūru padarīt, kā pasaulē pieņemts, par pilnas slodzes darbu, kura rezultāts ir pabeigta disertācija, turklāt, projektiem sākoties ik gadu, arī doktorantu vakances būs ik gadu. Treškārt, FLP būs labs treniņš zinātniekiem Eiropas Savienības (ES) Apvārsnis 2020 (H2020) programmu konkursiem, kuros Latvijai ir labas iespējas un nepieciešamība uzlabot savu konkurētspēju.

Šobrīd Latvijas zinātnē ir pieejams Bāzes¹³ un Snieguma¹⁴ finansējums, ES struktūrfondu finansējums Praktiskās ievirzes pētījumiem¹⁵ un Pēcdoktorantūras pētniecības atbalstam¹⁶, dažādiem Latvijas un ārvalstu pasūtījuma pētījumiem, institūciju iekšējiem finansējumiem, kā arī daudzām finansējuma iespējām H2020 ietvaros. Kopumā 2016. gadā, kurā bija beigušies iepriekšējie ES struktūrfondi, bet nebija sākušies jaunie, finansējums zinātniski pētnieciskajam darbam nokritās līdz 110 miljoniem eiro¹⁷. Tāpēc neredzam iemeslus, kāpēc jautājums par aptuveni 5 miljonu eiro piešķiršanu jau pabeigtu VPP projektu mākslīgam turpinājumam rada "bezgalīgu kritumu". Tā vietā aicinām spert "soli pretim gaišākai nākotnei", aktīvi strādājot un darot visu iespējamo, lai jaunais FLP konkurss kvalitatīvā veidā tiktu izsludināts jau šogad! Kā arī mudinām zinātniekus aktīvi komunicēt ar citām ministrijām par risināmajām problēmām un finansējumu nākotnes VPP! Uzskatām, ka tieši regulāru konkursu trūkums ir bīstamāka "zinātnes finansējuma pārtraukuma forma" un bīstamāks drauds jauno zinātnieku izaugsmes iespējām Latvijā. Ja arī FLP projektu uzsākšana kavējas, saprātīgāks aizkavētā finansējuma izlietojums būtu Bāzes finansējuma palielinājuma formā. Tas ļautu institūcijām iekšēji atbalstīt tos, kam patiesi iestāties "bezgalīgs kritums".

Latvijas Jauno zinātnieku apvienība

---

¹² LJZA viedoklis par fundamentālo un lietišķo pētījumu finansēšanu

<http://liza.lv/liza-viedoklis-par-fundamentalo-un-lietisko-petijumu-finansesanu/>

¹³ Zinātniskās darbības bāzes finansējums - <http://www.izm.gov.lv/lv/zinatne/zinatnes-finansejums/zinatniskas-darbibas-bazes-finansejums>

¹⁴ Snieguma finansējums - <http://www.izm.gov.lv/lv/izglitiba/augstaka-izglitiba/augstakas-izglibas-finansesanas-modelis/zinatniskas-darbibas-attistibas-finansejums-augstskolas-2-pilars>

¹⁵ ERAF 1.1.1.1. Praktiskās ievirzes pētījumi - <http://www.cfla.gov.lv/lv/es-fondi-2014-2020/izsludinat-atlases/1-1-1-1-k-1>

¹⁶ ERAF 1.1.1.2. Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts - http://viaa.gov.lv/lat/pecdoktoranturas_atbalsts/jaunumi/

¹⁷ CSP:Zinātne – Galvenie rādītāji <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/zinatne-galvenie-raditaji-30423.html>